

Els soldats que cridaven a la mare des dels hospitals del Soleràs

A les rases del cementiri vell hi ha un centenar de soldats republicans i franquistes

Sílvia Marimon

5 min

Una de les rases exhumades al vell cementiri d'El Soleràs SANTI IGLESIAS

EL SOLERÀS Quan es disputava una de les batalles més cruentes de la Guerra Civil al front de l'Ebre, on es calcula que van morir més de 30.000 persones i unes 70.000 van ser ferides, el petit municipi del Soleràs (les Garrigues) va acollir dos hospitals militars i un tercer de mòbil. Els metges no donaven a l'abast i no van poder salvar molts dels soldats ferits a l'Ebre. Pràcticament cada dia, des del juliol fins al novembre del 1938, Josep Maria Flix i el seu cosí baixaven al vell cementiri amb una carreta arrossegada per un ruc. Sempre ho feien de

nit i duien un llum d'oli per il·luminar el camí. Quan arribaven al cementiri, abandonat des de principis del segle XX, bolcaven els soldats morts en unes rases. En aquest tros de terra polsegós, envoltat per un vell mur de pedra, sense làpides i sense creus, es calcula que hi ha enterrats un centenar de soldats repartits entre quatre rases.

L'última fossa

El passat 16 d'octubre, el departament d'Afers i Relacions Institucionals i Exteriors i Transparència va començar l'exhumació de la fossa comú -la més gran que s'ha excavat fins ara- i de moment els arqueòlegs han localitzat set soldats del bàndol franquista i 25 de republicans. És l'última fossa que s'obre, de moment, perquè després de l'aplicació de l'article 155 el 27 d'octubre passat el departament que liderava Raül Romeva no pot fer cap actuació.

Els soldats ni estan barrejats ni estan enterrats de la mateixa manera. Els rebels van utilitzar el cementiri després que els republicans, i els seus morts estan col·locats de manera ordenada, amb les plaques, les botes i els objectes personals, com navalles i cinturons. Els soldats

Rasa amb soldats rebels SANTI IGLESIAS

republicans, en canvi, estan colgats caòticament, sense calçat, amb restes de teixits -segurament mantes i llençols- i de manera superposada: en un forat d'1 x 2 metres, per exemple, hi ha fins a set morts. “Hi ha evidències que van rebre tractament mèdic, perquè hi ha amputacions i restes d'embenatge”, assegura Anna Camats, responsable de l'equip d'arqueòlegs.

Segons Camats, hi ha set famílies que asseguren que hi tenen familiars enterrats. “Hi ha una família de Maldà que sabia que al seu familiar li havien amputat una cama i que el van enterrar al Soleràs; segurament aquest serà més fàcil d'identificar”, diu Camats. Totes les restes es traslladaran a la Universitat Autònoma de Barcelona, on es faran les anàlisis genètiques i es compararan amb les del banc d'ADN que va crear la Generalitat. “Sabem que tots són homes, i n'hi ha un parell que

eren de la Lleva del Biberó perquè tenen 16 i 20 anys”, detalla l’arqueòleg Diego López.

El registre amb noms i cognoms dels soldats franquistes

Serà més fàcil identificar els soldats franquistes. Se sap que n’hi ha 32, segons la historiadora Queralt Solé, perquè existeix un llistat amb noms i cognoms que l’Ajuntament del Soleràs va enviar al Govern Civil de Lleida l’11 de novembre del 1960, quan s’estaven fent els tràmits per exhumar els soldats i enterrar-los al Valle de los Caídos. En aquest informe es detalla que hi ha quatre rases on hi ha enterrats “ *rojos sin identificación y sin saber el número de enterrados* ”. Només dos dels soldats franquistes van ser traslladats al monumental mausoleu de Franco. Un tercer soldat del bàndol franquista, l’alferes Santiago de Luchi Rincón, va ser l’únic que va tenir una creu al cementiri vell. El

Imatge general del cementiri vell SANTI IGLESIAS

1961, però, els seus familiars el van traslladar al cementiri nou del Soleràs.

“Sempre hem sabut que al cementiri hi havia enterrats soldats”, diu l’alcalde del Soleràs, Jordi Sarlé. “És molt important que tot això s’hagi pogut trobar, que n’hi hagi constància i que ens en recordem”, afegeix. Sarlé assegura que quan acabin les exhumacions el municipi senyalitzarà la fossa. Els últims mesos de la Guerra Civil van ser infernals en aquest petit municipi agrícola. El bàndol republicà havia perdut molts soldats i la 27a divisió republicana, destacada a les Borges Blanques, va demanar voluntaris per fortificar la línia defensiva. Els voluntaris, que havien de tenir entre 18 i 45 anys, s’havien de presentar a la plaça del poble, però hi va haver una gran protesta i els republicans van afusellar cinc veïns, que van ser enterrats al cementiri nou quan es va acabar la guerra.

Tampoc era gens fàcil per als metges que intentaven salvar vides. El setembre del 1938 Pere Tarrés, que era tinent metge de la 133 brigada mixta, escrivia des de l’Albagés, un poble a pocs quilòmetres del

Soleràs: “És un mal lloc. L’aviació passa molt sovint. Ens han bombardejat”. Al Soleràs hi havia un hospital de sang a la casa parroquial, un hospital per atendre malalts a la casa Seró i un tercer hospital al mas dels Esplans. Des d’allà, la Consol Flix recorda que es podia sentir com els soldats cridaven “Mare, mare” i demanaven aigua.

El 23 de desembre del 1938, l’exèrcit rebel va iniciar una ofensiva que va acabar amb la batalla de les Garrigues. Hi va haver fins a 12 bombardejos. Entre el 23 de desembre i el 6 de gener, els franquistes van ocupar més de 40 pobles. Hi havia tanta pressa que, fins i tot, algú es va deixar la pala amb què enterraven els morts en una de les rases del vell cementiri. La Guerra Civil estava a punt d’acabar. El 26 de gener va caure Barcelona, i pocs dies després, la resta del país. Els republicans havien perdut i Franco va instaurar una maquinària repressora summament eficaç.

Una vella reivindicació, una altra vegada bloquejada pel 155

Fa molts anys que els familiars de les víctimes de la Guerra Civil reivindiquen poder saber on són els seus morts. A Espanya hi ha més de 114.000 persones desaparegudes. És el segon país amb un nombre més alt de desapareguts, només per sota de Cambodja. En 42 anys de democràcia, el nombre d’exhumacions i identificacions ha sigut irrisori perquè l’estat espanyol sempre ha mirat cap a una altra banda. Entre el 2009 i el 2010 les polítiques de memòria van rebre un gran impuls a Catalunya, però després van venir les retallades i els pressupostos es van reduir moltíssim. Quan Raül Romeva va assumir la conselleria d’Afers i Relacions Institucionals i Exteriors i Transparència va assegurar que l’exhumació de fosses seria una de les seves prioritats i va anunciar un pressupost de 800.000 euros entre el 2017 i el 2018. En aquests moments, el cens de persones desaparegudes compta amb 5.297 casos inscrits, i el programa d’identificació genètica, que es va posar en marxa el setembre de 2016, té 1.023 mostres. Al llarg del 2017 s’han localitzat 129 fosses i s’han recuperat les restes de 101 individus. S’ha exhumat la fossa del cementiri de Figuerola d’Orcau, on hi havia enterrats 17 soldats franquistes; s’ha excavat una altra fossa a Rams, Vilanova de Meià, on hi havia tres soldats republicans; s’han exhumat dues fosses a Prats de Lluçanès amb soldats republicans i bombers, i s’ha desenterrat el brigadista -segurament txec o croat- que hi havia a Cassà de la Selva. Però l’ambició pla que tenia Romeva s’ha quedat a mitges. Hi havia 40 actuacions previstes. Si es podran fer o no dependrà del futur polític. De moment, l’aplicació de l’article 155 ho ha deixat tot aturat.